

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мамыкова, Р.У. Оңтүстік Қазақстандағы жерсіндірілген дәрілік өсімдіктердің морфологиясы мен экологиясы. Шымкент: Нұрлы бейне. 2009. -20 б.
2. Карписонова Р.А. Травянистые растения широколиственных лесов СССР: Эколого-флористическая и интродукционная характеристика.-М.: Наука, 1985-205 с.
3. Белолипов И.В. Краткие итоги первичной интродукции растений природной флоры Средней Азии в Ботанический сад АН УзССР //Интродукция и акклиматизация растений. Ташкент: Фан. 1976. Вып.13. С.9 - 58.

ӘОЖ 17.01.45

<https://doi.org/10.53355/w2961-3213-5468-s>

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҚТАРЫНДА ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ҮЛГІЛЕРІН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Ақсамбай Қ.Е., 3-курс студенті

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Aksambaeva97@mail.ru

Бұл мақалада әдебиеттік оқу сабақтарында халық педагогикасының үлгілерін тиімді пайдалану жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: әдебиеттік оқу, халық педагогикасы, тәрбие.

В данной статье рассматривается пути эффективного использования народной педагогики при изучении литературного чтения.

Ключевые слова: литературное чтение, народная педагогика, воспитание.

This article discusses the effective use of folk pedagogy in the study of literature.

Key words: literary reading, folk pedagogy, education.

Халық педагогикасы-бұл рухани құндылық пен жақсылықтың, сана мен мінез-құлықтың дамуының қайнар көзі. Халықтық педагогиканың үлгілерін тиімді пайдаланудың негізі – бастауыш сынып оқушыларының жалпы адамгершілік рухында тәрбиелеу болып табылады. Ойлау, сөз, іс-әрекет бостандығы адамзатқа лайықты болса да, оның жаратылысына сәйкес, тарихи даму үрдісінде ілімді зерттей отырып, оның мағынасы мен мазмұнын жаңаша жаңғыртудан тұрады.

Қазақ халқының өзіндік мәдени, рухани, әдеби ұлттық дәстүрлері қалыптасқан. Жыраулар мен шешен билер елге өнегелі сөздерімен, өлең-жыр толғауларымен зор ықпал етіп, халықты ел болуға, берекелі бірлікке шақырып, қоғамдық өмір сахнасына шыға бастады.

Қазақ жырауларының жыры, билердің шешендік - қанатты сөздері тек өзінің тәлімгерлік қасиеті бойынша ғана емес, рухани, эстетикалық, патриоттық мағынасы бойынша да маңызды болды.

Білім беру үдерісінде халықтық педагогикада әдептілік, адамгершілікті бейнелейтін терең мағыналы ұғым бар. Қазақ халқының педагогикасының ерекшеліктеріне үлкендерді құрметтеу, адам этикасын сақтау, ізгілік, адамгершілік, мейірімділік, әр адамның туыстық қатынасына сәйкес парасаттылық жатады.

Ауыз әдебиеті — халық жырлары, жыраулары, жыршылары, ертекшілері сонау баяғы заманнан өзінің асыл қазынасы ретінде ұрпақтан-ұрпаққа мұра етіп бүгінгі біздің заманымызға жеткен.

Әдеби тұрғыдан алғанда, қазақ әдебиеті мәдениеттің өркениетті елдеріндегідей, мектептер, халық ағарту жүйесі, баспасөз болмаған кезде біздің ата-бабаларымыз ұрпақтан-ұрпаққа беріп келе жатқан бай ауыз әдебиетіне шоғырланған[1].

Қазіргі кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі-өскелең ұрпақты рухани тәрбиелеу. Адамның рухани байлығының қалыптасуы, құнды қасиеттерге ие болуы оның туған сәтінен басталуы керек. Халық «ағаштың тік өсуі үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болған кезде оны түзетуге болмайды» деп бекер айтпайды ғой. Мейірімділікке, яғни рухани құндылықтарға баулу арқылы өзіне деген сенімділікті тәрбиелеуде шешуші рөл атқарады. Сондықтан әдебиеттік оқу сабақтарында халық педагогикасы мүмкіндіктерін пайдалана отырып отбасы мен мұғалімдер балаға ерте жастан ізгілікке тәрбиелеуді мақсат етеді.

Қазіргі кезде халық ауыз шығармашылығын зерттеу халық педагогикасының ескерткіші ретінде маңызды орын алады. Бала тұлғасына әсер ету құралы ретінде ертегі, жұмбақ, мақал-мәтелдерге жүгінейік.

Ертегі ата-бабамыздың даналығы мен тәжірибесінің қоймасы деп білеміз. Ертегіден біз өміріміз үшін көп нәрсені үйрене аламыз: ол біздің ішкі әлемімізді толтырып қана қоймайды, ол кез келген қиындықтарды жеңуге күшіңіз бар екенін түсінуге көмектеседі. Бұл айналадағының бәрі тірі екенін және оған мұқият қарау керек екенін сезінеді.

Халық даналығы ертегілерде болатындықтан, әдебиеттік оқу сабағында ертегіні оқу жеткіліксіз, оны түсініп, сезіну, батырлар өмірін бастан кешіру маңызды. Ертегілерді оқуға, ертегілерді талқылауға, сурет салуға, жаңадан ертегі құрастыруға болады. Содан кейін ертегілер балаға әлемді жан-жақты ашуға, қиялын дамытуға көмектеседі. Ең бастысы, ертегілер бастауыш сынып оқушысының ішкі дүниесінде маңызды жұмыс атқарады.

Халықтың бір емес, бірнеше буыны нақыл сөздер мен мақал-мәтелдерге тәлім-тәрбие алған, оның үстіне кейбір мақал-мәтелдер ұлы тұлғалардың өміріндегі ұранға айналған. «Шұңқыр суда балық жоқ, мақалда өтірік жоқ» деп халық мақал-мәтелдерді жоғары бағалайды. Халықтар түсінігінде мақал-мәтелдер ақылға қонымды, үлгі-өнеге, жақсы кеңесші, алғашқы тәлімгер қызметін атқарады.

Мақал-мәтелдердің ықшамдылығы адамгершілік нормалары мен ережелерін есте сақтау үшін ерекше маңызды. Әдебиетті оқу сабағында оқушылар мақал-мәтелдерді ықыласпен оқиды, оларды өз сөзінде қолдануға ұмтылады, көптеген мақал-мәтелдер тәрбиенің жазылмаған заңдарына, отбасылық моральдық кодекстің бір түріне айналды. Мұғалімнің осы бейнелі сөз тіркестерін қарым-қатынаста жиірек қолдануға ұмтылуы, олардың мәні мен маңызын қазіргі заманғы міндеттер тұрғысынан түсіндіру өте маңызды. Әдебиеттік оқу сабағында балалардың сөйлеу тілін дамыту, есте сақтауға және эсседе эпиграф ретінде қолдануға үйрету үшін қысқа да мақсатты сөз тіркестерінің мысалдары ретінде мақал-мәтелдерді де қолдануға болады. Осының барлығы жинақталған мақал-мәтелдерді халықтық педагогикалық құралы ретінде айтуға мүмкіндік береді, оларда белгілі бір дәрежеде адамды тәрбиелеу мен оқытудың дидактикалық қағидалары туралы халықтық идея өз көрінісін тапты.

Әдебиет тарихында жұмбақ балалардың білім беру үдерісінде назар аударатын нысанға айналғаны туралы нақты деректер жоқ, бірақ 19 ғасырда оның екеуінің қарым-қатынасында қатар болғаны белгілі, ересектер мен балаларға арналған оқу әдебиетіне енгізілді, бұл оның педагогикалық құндылығы мен орындылығын мойындады.

Жұмбақтардың педагогикалық құндылығы – баланы «ойлау қуанышымен» таныстырады, дүние туралы түсінігін кеңейтеді, назарын жеке заттар мен құбылыстарға және олардың «көрнекті» белгілеріне бағыттайды, олардың мағынасына терең бойлауға шақырады, белгілі бір заттар мен құбылыстардың белгілерін ауызша белгілеу, елестету қабілетін арттырады, қиялын дамытады. Біздің ойымызша, бұл жанрға деген қызығушылықты сақтауда шешуші рөл, бір жағынан, бейнелердің нақтылығында, қолжетімділігінде және бояуында, рифмалардың үндестігінде көрінетін қызықтылығымен, екінші жағынан, балалардың қызықты қарым-қатынасқа түсуінен көрінеді[2].

Тәрбие-екі жақты үдеріс. Бір жағынан, бұл ересектердің, ата-аналардың, мұғалімдердің іс-әрекеттерінде, сезімдері мен қарым-қатынастарында, оның ішінде

оқушыларға белсенді әсер еткенде, екінші жағынан оқушылардың белсенділігінде көрінеді. Сондықтан, белгілі бір мазмұнды жүзеге асыра отырып, моральдық әсердің әртүрлі әдістерін қолдана отырып, мұғалім орындалған жұмыстың нәтижелерін, оқушыларының жетістіктерін мұқият талдауы керек[3].

Әдебиеттік оқу сабақтарында халықтық педагогика негізінде Отанға деген сүйіспеншілік, адамның қоғам игілігі үшін жұмысы, өзара көмек, сондай-ақ қоғамға тән басқа да адамгершілік формалары - бұл біздің қоғамның әлеуметтік-экономикалық құндылықтарын қамтитын сананың, сезімнің, мінез-құлық пен қарым-қатынастың ажырамас элементтері. Білім беру жұмыстарының мазмұны мен нысандары оқушылардың мүмкіндіктерін ескере отырып нақтыланады. Күнделікті өмірде, ересектердің жұмысын ұйымдастыру үдерісінде, ойын және оқу іс-әрекетінде жүйелі түрде жүзеге асырылады. Мұғалімнің әдебиеттік оқу сабақтарында оқушылармен мазмұнды қарым-қатынасы, жан-жақты іс-әрекеті, қоғамдық өмір құбылыстарымен танысу, оқушылардың шығармаларымен, ақындардың шығармаларымен танысу негізінде жүзеге асырылады. Мұндай мақсатты педагогикалық жұмыс еңбексүйгіштікке, ізгілікке, ұжымдық және патриоттық бастамаға тәрбиелеуге, өз қолыңызбен көп нәрсені жасай білуге және құрылған әлемге қуануға, ересектер жұмысының нәтижелерін бағалауға ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушылары ортақ пайдалы жұмыс жасауға, бірге ойнауға, ортақ мақсат қоюға және оны жүзеге асыруға қатысуға тырысады. Мұның бәрі оқушының жеке басының әлеуметтік бағытын анықтайды, біртіндеп оның өмірдегі белсенді позициясын қалыптастырады.

«Әдебиеттік оқу» пәнін оқу барысында бастауыш сынып оқушылары әлем, жалпы адамзат туралы білім алады. Шығармадағы кейіпкерлердің іс-әрекетіне, мінез-құлқына, сөйлеген сөзіне талдау жасай отырып, адамдардың жан-дүниесін түсінуді және оған өз көзқарасын білдіруді үйренеді.

«Әдебиеттік оқу» пәні:

- 1) көркем шығармалар арқылы оқушының бойында ұлттық тәрбие мен адамгершілік қасиеттерінің үйлесімді дамуына;
- 2) халық ауыз әдебиеті үлгілері мен көркем әдеби шығармаларды оқып-талдау арқылы қазақ тілінің бай эстетикалық мұрасымен танысуына;
- 3) әдеби шығармалар арқылы қазақ ұлтының мәдениетін, тарихын меңгеруіне;
- 4) сөз өнеріне деген қызығушылығы мен эстетикалық талғамының қалыптасуына;
- 5) әдеби мәтіндердің жанрын, стилін, құрылымын, тақырыбын, тілдік және баяндау ерекшеліктерін ажырата білуіне;
- 6) отандық және әлемдік балалар әдебиетінің озық үлгілерімен танысуына;
- 7) әдеби-теориялық білім негіздерінен бастапқы түсініктерді меңгеруіне;
- 8) әдеби туындыларды өз бетімен оқу арқылы тұрақты оқырмандық қызығушылығының қалыптасуына;
- 9) сын тұрғысынан ойлау дағдысының дамуына;
- 10) оқу сауаттылығы мен шығармашылық жазу тілінің қалыптасуына;
- 11) анықтамалықтармен, сөздіктермен, библиографиялық әдебиеттермен, басқа да ақпарат көздерімен жұмыс істей білуге дағдылануына ықпал етеді[4].

Сонымен, бастауыш сынып оқушыларын әдебиеттік оқу сабағында оқыту үдерісінде халықтық педагогиканы пайдалану біршама маңызды орын алады деген қорытындыға келеміз. Халықтық педагогика ескерткіштерінде халықтың мінез-құлқы, болашақ, сұлулық идеясы бейнеленген. Халықтық педагогика барынша мұқият, терең де мағыналы зерделеуге, әдебиеттік оқу сабақтарында шығармашылықпен пайдалануға лайық.

Оқушыларды әдептілікке, төзімділікке, адами қасиеттерге шақырады және өмір үшін күресте жеңілмеуге халық педагогикасының үлгілерін пайдалану мәні зор. Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде мектеп мұғалімдері мен ата-аналар бірлесіп, көптеген халықтық даналықты қолдана отырып, оқушылардың адамгершілік, еңбекқорлығы бойынша бірлесе жұмыс жүргізуі керек деп санаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. -А. 2003.— 280 б.
2. Измайлов А.Э. Орта Азия. Қазақстан халықтарының халық педагогикасы. - Москва, 1991.
3. Төлеубекова Р.К. Бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеуде халықтың педагогикалық озық дәстүрлерін пайдалану: Пед.ғыл.канд. ...дис. – Алматы, 1993. – 162 б.
4. Б.Т.Қабатай. «Әдебиеттік оқу» 2-бөлім. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. Алматы «Атамұра» 2017.

ӘОЖ 376

<https://doi.org/10.53355/u5012-3287-5759-o>

**АУТИЗМ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДЕ ЖАҢА
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ**

Асқарбаева Т.С., студент

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қаласы

E-mail: tomiris.samatkyzu@gmail.com

Мақалада жалпы аутизм терминіне сипаттама берілген. Аутизмді зерттеген ғалымдар мен аутизм баланың әлеуметтенуі көрсетілген. Аутизм бар балаларға қолданылатын жаңа технологиялар қарастырылған. Бейімделу және әлеуметтену мақсатында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен түзету жұмыстары жүргізіледі.

Тірек сөздер: аутизм, аутизмнің бұзылуы, әлеуметтік жұмыс технологиялары.

В статье дана характеристика о термине аутизм в целом. Показаны ученые, изучившие аутизм и социализацию ребенка с аутизмом. Рассмотрены новые технологии, применяемые для детей с аутизмом. Проведение коррекционной работы с детьми с особыми образовательными потребностями с целью адаптации и социализации.

Ключевые слова: аутизм, аутизм расстройства, технологии социальной работы.

The article describes the term autism in general. Scientists who have studied autism and the socialization of a child with autism are shown. New technologies used for children with autism are considered. Conducting correctional work with children with special educational needs in order to adapt and socialize.

Key words: autism, autism disorders, social work technologies.

Қазіргі таңда мүмкіндігі шектеуле тұлғалардың жылдан жылға санының көп артуына байланысты, қазіргі таңның өзекті мәселесі болып отыр. Соның ішінде ерекше орын алып отырған мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың аутизм категориясы. Аутизм балалардың саны қазір кезде өте көп.

Жалпы аутизмді сипаттау өте қиын міндет. Мұның бір бөлігі медициналық зерттеушілер оны не тудыратынын денеде және мида қандай процестер осы мүгедектікке әкелетінін әлі білмейтіндігіне байланысты болып табылады. Тағы бір себебі, көптеген белгілер мен көріністер аутизм спектрінің бұзылуының өзіндік ерекшелігі болып табылады.

Сонымен қатар аутизм - ол қоршаған ортаның қоздырғыштарын елемей, сыртқы әлемнен тым көп оқшаулануға назар аударады. Сондай-ақ, гиперестезиямен эмоционалды резонанстың әлсіздігі, жарық, есту, тактильді, температуралық ынталандыруларға дейін байқалады. Яғни, олар үшін қоршаған орта эмоционалды ыңғайсыздықтың көзі болып табылады, оны қабылдау теріс көңіл-күймен бірге жүреді.